

УДК 398.81(477)"2019"

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.01.243>

«БАТЬКО НАШ — БАНДЕРА»: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ ПІСНІ

Ольга ХАРЧИШИН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9379-8300>

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ фольклористики,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: okharchyshyn@gmail.com

У статті із фольклористичного погляду розглядаються передумови виникнення сучасної популярної пісні «Батько наш — Бандера». На основі наявних народнопісенних зразків простежується, як еволюціонував образ Степана Бандери від часу його появи в усній традиції (друга половина 1930-х рр.) до сьогодні та коли набув символічного значення «батька». Проаналізовано текст цієї пісні та висловлено міркування щодо причин її небувалої популярності.

Об'єктом дослідження є народнопоетичний образ Степана Бандери у фольклорі, предметом — символічні значення цього образу в пісні «Батько наш — Бандера».

Джерельною базою дослідження стали друковані зразки повстанського фольклору, власні польові матеріали, зібрані під час експедицій 2018—2021 рр. спільно з колегою Надією Пастух, фоно- та відеозаписи, викладені в інтернеті.

Ключові слова: Степан Бандера, «Батько наш — Бандера», повстанські пісні, символ, популярність, традиція, мотив, образ.

Olga KHARCHYSHYN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9379-8300>

Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),

Senior Researcher at the Ethnology Institute

of National Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: okharchyshyn@gmail.com

«OUR FATHER IS BANDERA»: PREREQUISITES FOR THE ORIGIN AND PHENOMENA OF POPULARITY OF THE SONG

Formulation of the problem. The article considers the pre-conditions for the emergence of the modern popular song «Our Father is Bandera» from a folklore point of view. Based on the available folk song samples, it is traced how the image of Stepan Bandera evolved from the time of its appearance in the oral tradition (second half of the 1930s) to the present day and when it acquired the symbolic meaning of «father». The lyrics of the song is analyzed and opinions are expressed about the reasons for its unprecedented popularity. This song has been known since 2019, but became a hit in 2021, after Ukrainian schoolchildren spread it on the social network TikTok.

The object of research is the folk poetic image of Stepan Bandera in folklore, the subject — the symbolic meanings of this image in the song «Our Father is Bandera».

The source base is printed samples of insurgent folklore, own field materials collected during the 2018—2021 expeditions together with my colleague Nadiia Pastukh, phono- and video recordings posted on the Internet. The article proves that the song «Our Father is Bandera» stands on the solid foundation of the insurgent tradition and is a natural manifestation of modern songwriting.

The symbol of Bandera in the role of «father» was established in the XXI century and is the embodiment of great respect for the national hero and all the fighters for the independence of Ukraine. This image, along with «Mother Ukraine», testifies to the evolution of symbolism to a higher degree of generalization of the Ukrainian national idea, Ukrainian identity and succession of generations.

In combination of these images-symbols with the motive of readiness to defend Ukraine by force («we will fight for Ukraine»), a universal poetic formula was created, summarizing the whole experience of insurgent songs. It gave the work «Our Father is Bandera» relevant sound in the modern conditions of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: Stepan Bandera, «Our Father is Bandera», insurgent songs, symbol, popularity, tradition, motive, image.

Вступ. Наприкінці 2021 р. українське суспільство сколихнула пісня «Батько наш — Бандера». Вона була відома з відеозаписів в інтернеті ще з 2019 р., проте вибух популярності цього твору стався 2021 р. — від часу святкування Дня захисників та захисниць України та Дня УПА (14 жовтня). Поширена напередодні в середовищі школярів у мережі ТікТок у знак поваги до борців за Україну, пісня блискавично була підхоплена народом, стала справжнім хітом. Водночас небувало піднялася і хвиля суспільного інтересу до особистості Степана Бандери, зокрема до символізму його образу для сучасних українців. Цим зумовлена актуальність пропонованої статті.

Фольклорний образ визначного політичного діяча, провідника ОУН Степана Бандери вже досліджували Григорій Дем'ян та Євген Луцько [1, с. 269—281; 2—3]. Їхні праці базувалися переважно на фольклорних матеріалах ХХ ст., великою мірою записаних особисто. Обидва дослідники вказували на те, що Степан Бандера в усній творчості уславлений як видатна історична особа, ідейний натхненник всенародної боротьби за самостійну державу, що його образ набув символічних рис «втілення стійкості й незнищенності українського духу», «національної свободи й державності» [4]. Водночас у працях Григорія Дем'яна і Євгена Луцька не знаходимо згадок про образ Бандери в ролі «батька». Відтак, можна припустити, що цей образ-символ розвинувся вже в ХХІ ст. та саме в сучасній етнокультурі набув усієї повноти смислів. Новизна пропонованої статті полягає в уведенні до наукового вивчення народних творів з останнього двадцятиріччя, зокрема зразка «Батько наш — Бандера», а також у поставленій меті — простежити еволюцію образу Степана Бандери від появи перших згадок його імені в піснях до сьогодні і в такий спосіб з'ясувати «секрет» популярності сучасної пісні «Батько наш — Бандера». Об'єктом дослідження є народнопоетичний образ Степана Бандери у фольклорі, предметом — символічні значення цього образу в пісні «Батько наш — Бандера». Джерельною базою є друковані зразки повстанського фольклору, власні польові матеріали, зібрані під час експедицій 2018—2021 рр. спільно з колегою Надією Пастух, фоно- та відеозаписи, викладені в інтернеті.

Основна частина. Образ Провідника в повстанських піснях ХХ століття

Фольклорна біографія Степана Бандери розпочинається від часу постання пісень-хронік «Тридцять сьомий (вар. «тридцять п'ятий») рік минає» [5, с. 80] та «Як Лопатинський з-за кордону» [5, с. 78—79]. Перша пісня відображає дві резонансні події водночас — Варшавський (1935—1936) та Львівський (1936) судові процеси над членами ОУН. У ній згадано про дванадцятьох українських героїв у суді, серед яких: «перший герой — це Бандера, другий — Лебідь зветься...». Другий твір переповідає про подію початку 1940-го року: героїчний бій із чекістами-прикордонниками, поранення та загибель одного із близьких однодумців Бандери — Володимира Тимчія-«Лопатинського». У загальнопоширеному варіанті маємо:

*А там, далеко за кордоном
Сидить Бандера при столі.
Він думу думає важкую,
Чи Лопатинський вже в краї? [5, с. 79]*

Оскільки пісні-хроніки поставали зразу за гарячими слідами подій, то є підстави стверджувати про те, що вже у другій половині 1930-х — на початку 1940-х рр. були перші пісенні згадки про Бандеру. Причому згадка «перший герой — це Бандера» та мотив «Бандера при столі думу думає» вказують на шанобливе ставлення народу до тоді ще молодого організатора визвольної боротьби: відзначення його лідерства та рис вдумливого керівника.

У ході подальшого побутування згаданих пісень-хронік ці лаконічні констатації набули виразної художньої форми. Так, у пізнішому варіанті «Сорок п'ятий рік минає», який записав Євген Луцько на Яворівщині, образи Бандери і Лебедя доповнені художнім вимислом про їхню швидку втечу з тюрми:

*А Бандері і Лебідю всі допомагали,
І вони у першу нічку воба повтікали [3, с. 35].*

Така трансформація реального факту (бо втеча таки була, але вона стала можливою лише після довгих років тюремних поневірянь із початком Другої світової війни) свідчить про закономірну для фольклору ідеалізацію образів народних захисників. Але якщо в традиційному фольклорі народних месників звикло наділяти рисами супергероїв (як, наприклад, характерництво козаків, Кармелюка, Довбуша), то тут здатність героїв долати перешкоди — це ще й

результат спільних дій однодумців («всі допомагали»). Відомо, що члени ОУН декілька разів планували втечу Бандери з польських в'язниць. І хоч швидко втечу не було змоги зреалізувати, вона залишила відбиток у фольклорі як народне відображення бажаного замість дійсного. Таке художнє трактування особливо мало сенс у контексті масових більшовицьких судилищ та репресій у повоєнні часи, коли факти втечі з ув'язнення, які непоодинокі траплялися в дійсності, засвідчували незламність українських борців. Як слушно зауважив Євген Луць, «Степан Бандера при цьому змальований як збірний типовий образ всіх тих українських борців» [3, с. 38].

Так само позначена художнім домислом і символізом інтерпретація образу Бандери у творі «Як Лопатинський з-за кордону». Передсмертним видінням Лопатинського в одному з варіантів було, «як наряд наш ставав до бою, як вів у бій полки Степан» [1, с. 219]. Мотив «вів у бій полки» прочитується передусім як домисел про Бандеру в ролі полководця, яким він насправді не був. Водночас цей мотив має метафоричне прочитання: Бандера був ідейним натхненником повстанців.

У піснях УПА ім'я Степана Бандери за частотністю вживання посідає перше місце серед усіх згаданих історичних постатей. Так у найповнішому виданні повстанських пісень «Пісні УПА» (1996) упорядника Зеновія Лавришина [5] маємо 31 пісню, де згаданий Бандера, тоді як Чупринка (Шухевич Р.) тут згаданий у 12 піснях, Коновалець — у восьми, Петлюра — у семи, Мазепа, Білас, Данилишин — у п'яти піснях. Цей пласт творчості вже ставав предметом спеціальної уваги Григорія Дем'яна та Євгена Луця. Тому викладу лише короткі власні спостереження.

У 15 піснях (із аналізованих 31) маємо згадку імені Бандери з уточненням «провідник» чи мотив «Бандера веде» («поведе», «провадить»). Наприклад, «Попереду їде провідник Бандера», «Хай живе Бандера, провідник народу», «Степан Бандера в бій нас поведе», «До перемоги і до слави тебе Бандера поведе» тощо. В інших зразках образ Бандери уплетено в цілий сюжет. Наприклад, Бандера за кордоном закликає до створення армії («Почув голос сам Бандера в далекому краї, крикнув: «Алярм, хлопці мої, збирайте сотні!»); він сам вибирає хлопців до війська («Ой на горі, на високій, два дуби тонень-

кі, там Бандера вибирає хлопців молоденьких»); зустрічається з повстанцями в лісі («Там за лісом сонце сходить, друг Бандера йде до нас») тощо. Як розуміємо, такі сюжети позначені художнім домислом та символізмом, зокрема задля того, щоб надати образу Провідника шанобливих рис народного улюбленця, близького до простих людей. Це типовий для фольклору прийом. Наприклад, у старіших жовнірських піснях хлопців вибирав шанований народом «сам пан цісар» [6, с. 220]. У пісні «Нумо до зброї» знаходимо зіставлення Бандери з Петлюрою: «З нами Бандера — Петлюра новий!», а в пісні «Гомоніла наша Україна» маємо варіювання «За Петлюру (За Бандеру), за вождя повстання». Схожі варіювання можливі і з образом головнокомандувача УПА Романа Шухевича «Чупринки», як то в пісні «Там за лісом сонце сходить»: «Друг Бандера (Чупринка) веде нас». Нарешті, ім'я Бандери звучить на означення самих повстанців: «Йдуть повстанці переможно, це Бандерові орли»; «Нумо до зброї, військо Бандери!», «І діло пімсти розпічнуть Бандерові соколи», «А ми, українці, хлопці-бандерівці». Отже, у піснях УПА Бандеру оспівано головним керівником («провідником») всенародної збройної боротьби за незалежність України, уособленням усіх повстанців.

Степан Бандера як збірний образ усього покоління борців за Україну, як символ цілої епохи боротьби за державну незалежність набуває особливої промовистості в піснях 1990-х років. Тоді до теми УПА, зокрема реабілітації героїв, їх масових перепоховань, була звернена пильна увага громадськості. Повстанські пісні вийшли з підпілля, поповнилися новотворами із характерними мотивами ушлявлення України та всіх її героїв:

*Могили чорніють, свіжі викопані,
Там лежат герої, що за волю впали.
Вой слава їм, слава, Україні слава,
Хай живе Бандера, Вкраїнська держава!¹*

Високого рівня узагальнення образ Бандери набув у повстанських колядах. Це пісні про Різдво Христове на тлі «сумних новин» про Україну з мотивом готовності боротися за її визволення [7; 8]. Повстанські коляди виникли в часи активних дій ОУН—

¹ Зап. О. Харчишин, Н. Пастух 13.07.2019 р. у с. Лоева Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. від Кецамана Василя Дмитровича (1931 р. н., уродженця с. Лоева). Домашній архів авторки.

УПА, побутували нелегально за радянської влади та набули поширення напередодні й у часи незалежності України. У колядці «Христос родився в місті Вефліємі» (вар. «Бог народився в місті Вефліємі») ключовий мотив готовності йти до бою «в слухний час» підсилений образами провідника Степана Бандери та Бога-покровителя:

*Степан Бандера, провідник народу, нас веде,
Відберем Київ від катів червоних раз на все!
Засурмлять сурми, задзвонять дзвони
в слухний час,
Ми йдем до бою, Боже великий, рятуй нас!*
[9, с. 30]

Віншій колядці «На Різдво раненько» маємо молитовне звернення народу до новонародженого Христа щодо повернення Провідника до України:

*Просим Тебе, Христе, і твого Ангела,
Щоб прожив на Україні провідник
Степан Бандера [9, с. 24].*

В одному з варіантів колядки «Нова радість стала» містяться одразу два мотиви, пов'язані з визначним діячем: *Бандера просить Ісуса допомоги «сю комуну вигнати із краю» та люди моляться за «Бандеру-тата, щоб він вигнав з України проклятого ката»:*

*А Степан Бандера на се споглядає
Здоймив руки до Ісуса, Ісуса благає:
«Ісусе мій милий! Я тебе благаю:
Поможи ми сю комуну вигнати із краю».
Комуна втікала, ліси ся хилили,
Люди вклякли на коліна — Богу ся молили:
«Богу ся молили за Бандеру-тата,
Щоб він вигнав з України проклятого ката»*
[9, с. 28].

Як можна помітити, образ Бандери перебуває у тісній змістовій залежності з образом Господа чи новонародженого Божого Сина. Як до Бога, так і до Бандери звернені молитви щодо визволення України. У колядці «По всьому світу йде добра новина» Бандеру оспівано як посланця Господа:

*А Господь наш добрий подивився з неба —
Післав нам Бандеру, бо нам його треба.
Бо нам із Бандеров дуже добре бути:
Мусим Україні волюнку здобути! [1, с. 272]*

Як слушно зауважив дослідник повстанських колядок Ростислав Крамар, українська людність отожднювала ім'я видатного політичного діяча зі сподіваннями довгожданого воли [9, с. 7]. Треба додати, що

як в колядках господар зображений головою роду, так «Бандера-тато» та «Бандера — посланець Господа» символізує ідеал народного оборонця та спасителя. Зауважу також, що «Бандера-тато» у колядці, яку записав Р. Крамар у 1993 р., — це найраніша відома мені фіксація образу Бандери в ролі батька.

Мотив спадкоємності поколінь у новотворах кінця ХХ—ХХІ ст.

Ще за радянських часів, коли московська пропаганда усіяко дискредитувала українську національно-визвольну ідею, демонізувала ім'я Степана Бандери та його прихильників, західноукраїнська молодь наперекір заборонам продовжувала нелегально співати стрілецькі та повстанські пісні. Репертуар цих пісень поповнювали й патріотичні новотвори, зокрема про «бандерівців» у стилі «чорного гумору» з мотивом «бий москалів». Ця творчість була протестною відповіддю на поширюваний владою міф про мешканців Західної України як «кровожерливих бандерівців», горища яких заповнені зброєю. Це здебільшого були сатирично-іронічні переробки на мотиви популярних пісень або коломийок — вони побутувати лише серед «своїх», а з національним відродженням напередодні та в часи незалежності України виїшли з підпілля.

Так серед студентства, і особливо серед пластунів 1990-х рр., набула популярності нова іронічна версія пісні «Вислав Сталін свої діти», яка зветься «Бандьори»:

*Пів століття проминуло московської влади,
Українці схаменулись, дають собі раду.
Раз, два, три, чотири, лізуть із комори
З машингверами в руках молоді бандьори*
[10, с. 20].

Послугуючись стилістикою пропагандистів «лізуть із комори з машингверами в руках» та російськомовною формою «бандьори» як засобом іронії, народні творці водночас виразили важливу ідею спадкоємності поколінь [11, с. 262]. «Молоді бандьори» — це нащадки-послідовники Степана Бандери.

У цьому ключі цікавими прикладами є й низка переробок популярної у 1960-х роках пісні «Черемшина». Її текст

*Знов зозулі голос чути в лісі,
Ластівки гніздечко звили в стрісі.
А вівчар жене отару плаєм,*

*Тьохнув пісню соловей за гаєм.
Всюди буйно квітне черемшина,
Мов до шлюбу вбралася калина.
Вівчара в садочку, в тихому куточку
Жде дівчина, жде... [12]*

неодноразово перероблено. Наприклад:

*Знов Бандери голос чути в лісі,
Автомати сховані у стрісі.
На горбі заховані гармати,
Вже пора їх звідти витягати.
Знову буйно квітне конюшина,
В гаю на хресті росте калина.
Москаля в садочку, в тихому куточку
Жде могила, жде... [13].*

Це порівняно емоційно стримана переробка в межах традиційних художніх канонів. У ній учуються мотиви заклику до продовження справи Бандери, вшанування полеглих героїв («на хресті росле калина»), неминучості помсти ворогу. Але більшої популярності набули фривольні та «цинічні» варіанти у стилі «чорного гумору» з мотивом «бити москалів», де є рядки:

*...А москаль іде селом, співає,
Бахнув постріл і його немає.
Холера ясна, зараза красная,
Аби тя кров троїста залила,
А ми, бандерівці, ми хлопці дружніі,
Ми України вірні сини [14].*

Ці варіанти щораз доповнено різними куплетами з більшими чи меншими вкрапленнями локального колориту (галицизмів — «холера», «аби тя кров троїста залила»), а також жаргонізмів, нецензурної лексики («курва», «пиз.ить москалів» тощо) — засобів, які всіляко спрямовані на вираження зневаги чи ненависті до ворога. Водночас у цих текстах, творення яких відбувалось у різні тривожні періоди (наприклад, часи Януковича, судячи із запису 2012 р.), незмінними мотивами залишались любов до України й готовність її захищати, повага до Бандери та його послідовників:

*Вкраїно-матінко, Степане-батечку,
Вкраїну пропили, Степана продали...
...А ми бандерівці, ми хлопці хвацькіі,
Не віддамо Вкраїну москалям [14].*

У схожій іронічній стилістиці протестної пісенності кінця ХХ — початку ХХІ ст. творить Орест Лютій (Антін Мухарський). Зокрема його пісня «Ах Бандеро», у якій впізнавані мелодії популярних пі-

сень «Ой смереко» і «Ах Адеса», містить вже вище згадані мотиви «бити москалів» та вшанування Бандери. Автор величає його: «український апостол», «народний наш герой» [15].

Мотив спадкоємності повстанської боротьби з уславленням Бандери та бандерівців простежуємо у фольклорі різних молодіжних середовищ. Шанувальники творчості панк-рок-гурту «Брати Гадюкіни» услід їхній пісні «Ми — хлопці з Бандерштадту», яка увійшла до однойменного альбому 1991 р., почали себе відчувати нащадками повстанців, готовими за потреби стати на захист України:

*То ми — хлопці з Бандерштадту,
Ходимо до церкви, шануємо батьків.
Ніхто та, як ми, не вміє фест гуляти,
Поки сурми не заграли, барабан не забив [16].*

Відтак неологізм «Бандерштадт» (від прізвища Бандера та німецького слова *stadt* — місто) увійшов у масову свідомість українців спочатку як маркер Львова — національно-культурного епіцентру України. Згодом ця назва розширила свої географічні межі на Західну Україну, а далі — на всю Україну. Великою мірою це відбулось завдяки музичному фестивалю «Бандерштат», започаткованому 2007 р., що досі є наймасштабнішим мистецьким заходом патріотичного спрямування в Україні [17].

Темі спадкоємності поколінь борців за Україну присвячена низка пісень зі студентського репертуару [18]. Зокрема в пісні «Казала мати малому сину» нащадок славних дідів та батьків ототожнює високі поняття «бандери» та «народ»:

*То ж нумо, брате, з нової ери,
З Карпатських гір, з Дністрових вод,
Нас називають, що ми бандери,
То ж доведімо, що ми народ [19, с. 164].*

Таким чином в умовах незалежної України зростає молодь, для якого Степан Бандера — це герої-легенда, що є протестом тоталітарній системі. У відповідь на довголітні заборони влади молодь починає ідентифікувати себе бандерівцями та пишатися своїм кровним зв'язком із минулим поколінням борців за Україну. Відтак з'являється нове, досі не знане, трактування Степана Бандери як батька.

«Бандера-батько»: постання образу

Якщо образ України-неньки був центральним у піснях національно-визвольної тематики упродовж усього ХХ століття [20, с. 571—584], і особливо

часто на нього ми натрапляємо в повстанському репертуарі («Україно, наша мати», «ненька-Україна», «сини України»), то Бандера в ролі батька постав значно пізніше. У 1998 р. Григорій Дем'ян зафіксував у с. Угринів (батьківщині Степана Бандери) пісню з такими рядками:

*Де ж ти, батьку наш Степан?
Поведи до бою —
Україну визволяй
З тяжкої неволі [2, с. 418—419].*

«Бандера-батько» утверджується в етнокультурі вже в ХХІ столітті. Після Майдану 2004 р., а особливо від 2009 р. (святкування 100-річчя Провідника), він стає популярним і не лише на західних теренах, а й у цілій Україні. Помітну роль у цьому процесі відіграв президент (2005—2010) Віктор Ющенко, який у 2010 р. присвоїв Бандері звання Героя України. Пристрасті довкола скасування цього указу Донецьким окружним судом через декілька місяців із приходом до влади Януковича лише розпалили народну творчість. Попередньо ми вже згадували про переробку «Черемшини» у записі 2012 р. зі словами «Вкраїно-матінко, Степане-батечку».

Багатотисячні лави фанів із різних футбольних клубів обрали собі єдину патріотичну пісню-кричалку, де «батько Бандера» і «Україна-ненька» постали як центральні цінності сучасних українців:

*...Батько Бандера ще до нас прийде, гей!
Він за Україну всіх нас поведе, гей!
Буде Україна вільна,
Буде Ненька самостійна, гей!
Москалів — на ножі, на ножі, гей! [21]*

Мотив «Бандера ще прийде» тут символізує не лише сподівання особистості-месії, але й пошук ідеї, яка об'єднає всіх українців Сходу і Заходу, формування їхньої самоідентичності. У цьому тексті одразу й озвучена основна цінність для всіх українців — це Україна, яку потрібно пильно стерегти і захищати від її вічного ворога — «москалів».

У час Революції Гідності та з початком російсько-української війни гостро постала потреба захисту України. Символ Бандери поруч із синьо-жовтим та червоно-чорним прапорами став твердиною духу для відчайдушних патріотів Харкова, Одеси та інших міст Сходу України. Без пісень-гасел про «жовто-блакитні наші прапори, ми непереможні, шаблі догори» та «Батько Бандера ще до нас прийде...» там

не обходилася жодна патріотична акція, не відбувався жодний футбольний матч. Цікаво, що в середовищі ультрас творчість буйно розвивалась: Бандера поставав в опозиції до Путіна. Причому, Бандера — у шанобливій ролі батька, тоді як Путін — у огидно-принизливій нецензурній формі [22]. Пісня ультрас «Батько Бандера ще до нас прийде...» поширилася й на Збройні Сили України [23].

Із праворадикальних середовищ, які в час війни стали пліч-о-пліч із ЗСУ, звучать пісенні гасла: «Ми нащадки козаків і упівських вояків! Червоно-чорний прапор наш — Кремль візьмем на бордаж!..», «А ми, бандерівці, моторні хлопці, за заповітом ми — всі його діти», «Батько наш — Бандера, мати — Україна, вороги всі наші стануть на коліна» тощо.

Вище зазначені тексти побутували здебільшого серед пасіонарної частини українських патріотів, які послідовно виявляли свою активну громадянську позицію. Водночас кремлівська пропаганда невгамовно звинувачувала та продовжує звинувачувати всіх українців у войовничому націоналізмі, вживає слово «бандерівці» як огульну лайку та синонім до слова «українці». Це, як і в часи СРСР, лише розпалює бажання протесту, щодалі зміцнює український патріотизм серед широкого загалу, викликає все більше бажання українців відмежуватися від «русского міра», стати гідними «синами-бандерівцями».

«Батько наш — Бандера»: текст і контекст

У таких передумовах постала нова пісня «Батько наш — Бандера». Її текст на сайті «Українські пісні» [24] і відеозаписи у виконанні гурту «Пентархія» з'явилися 2019 року [25].

1. Батько наш — Бандера, Україна — мати,
Ми за Україну будем воювати!
2. Ой у лісі, лісі, під дубом зеленим,
Там лежить повстанець тяженько ранений.
3. Ой лежить він, лежить, терпить тяжкі муки,
Без лівої ноги, без правої руки.
4. Як прийшла до нього рідна мати його,
Плаче і ридає, і жалує його.
5. — Ой сину ж мій, сину, вже навоювався,
Без правої ручки, без ніжки зостався.
6. Мами ж наші, мами, не плачте за нами,
Не плачте за нами гіркими сльозами.
7. Батько наш — Бандера, Україна — мати,
Ми за Україну будем воювати!
8. А ми з москалями та й не в згоді жили,
На самого Петра у бій ми вступили.
9. Москалі тікали, аж лапті губили,

А наші за ними постріли били.
 10. Батько наш — Бандера, Україна — мати,
 Ми за Україну будем воювати!
 11. Ой як мати сина свого поховала,
 На його могилі слова написала.
 12. На його могилі слова написала:
 «Слава Україні! Всім героям слава!»

Цей текст можна розглядати як поєднання трьох складових. Визначальною є перша строфа (вона ще повторюється як сьома і десята строфи) з образами Бандери-батька та України-матері та з висловленням готовності захистити Україну зі зброєю в руках:

*Батько наш — Бандера, Україна — мати,
 Ми за Україну будем воювати!*

Як виявилось, це саме і є універсальна поетична формула, яка узагальнила весь попередньо набутий досвід повстанської пісенності та надала творчості сучасного актуального звучання. Зміст її в тому, що «Батько Бандера» — це національний герой, моральний авторитет, символ духу та визвольної боротьби українців; «Україна-мати» — це їхня основна цінність, яку потрібно обороняти. Сукупно ці два образи символізують українську національну ідею, яка здатна об'єднати українців різних поколінь, територій, поглядів. Форма — типова для народних пісень від козацької доби на кшталт «Ой Січ — мати, ой Січ — мати, а Великий Луг — батько» до повстанської — «Ліс — наш батько, темна нічка — мати».

Наступні строфи (2—6), що починаються:

*Ой у лісі, лісі, під дубом зеленим,
 Там лежить повстанець тяженько ранений...*

переповідають історію про важке поранення героя, якого жаліє мати. Це близький варіант до стрілецько-повстанської пісні «Ой там під лісом на траві зеленій там лежить стрілець тяженько ранений» [6, с. 230]. Увага сучасників до такої теми мотивована тисячами втрачених життів та поранень українських героїв під час теперішньої російсько-української війни. У такий пісенний спосіб виконавці висловлюють вдячність своїм захисникам.

Третя частина твору (8—12 строфи), що починається:

*А ми з москалями та й не в згоді жили,
 На самого Петра у бій ми вступили...*

є варіантом до пісні першої половини ХХ ст. «Україна з Польщев добре си не жили» (вар. «Австрія з

Російов добре си не жили») [6, с. 228]. Тут слово «поляки» замінено на «москалів» відповідно до сучасних реалій війни.

Простежимо близьку варіативність та актуалізацію текстів на прикладах. У стрілецькій пісні, яку я записала 1994 р. у с. Гринів на Львівщині, є рядки:

*Поляки втікали, аж капці губили,
 Наші скоростріли за ними стріляли»* [6, с. 228],

тоді як тут:

*Москалі тікали, аж лапті губили,
 А наші за ними постріли били (9 строфа).*

Або:

*Ой мами, мами, не плачте за нами,
 Ми на Україні будемо панами* [6, с. 228].

і

*Мами ж наші, мами, не плачте за нами,
 Не плачте за нами гіркими сльозами (6 строфа).*

Особливо знаковими для сучасних виконавців пісні «Батько наш — Бандера» стали останні строфи про вшанування пам'яті героїв:

*Ой, як мати сина свого поховала,
 На його могилі слова написала: (2)
 «Слава Україні! Всім героям слава!»* [24]

Ці рядки витримані в класичному ключі повстанської пісенності та є узагальненим виявом вдячності суспільства всім поколінням захисників України. Порівняймо з іншою піснею, записаною в наш час:

*Не одна то жертва за Вкраїну впала,
 Слава Україні! Всім героям слава!*²

² Зап. 13.07.2019 р. О. Харчишин, Н. Пастух у с. Ловева Надвірнянського району Івано-Франківської обл. від Дребет Ольги Юрїївни, 1934 р. н. Домашній архів авторки.

Визначальну роль для набуття популярності пісні відіграє мелодія. Основу цієї маршової мелодії взято з вище названих традиційних пісень, більшою мірою з пісні «Україна з Польщев добре си не жили». Водночас автори-виконавці надали пісні більшої ритмічності, виразності, життєствердності відповідно до сучасних очікувань громадськості.

У жовтні 2021 р. пісню несподівано підхопили українські школярі й поширили в мережі ТікТок. На це миттєво відреагували московські пропагандисти, розцінивши їхній вчинок як вияв «нацистсько-бандерівського» виховання. Своєю чергою, у відповідь за лічені дні пісня «Батько наш — Бандера» охопила найрізноманітніші сегменти українського суспільства: від дитсадків і шкіл, місцевих територіальних громад, музичних колективів усіх рівнів до Збройних Сил України та Верховної Ради. Відеозаписи з виконанням цієї пісні люди масово почали викладати в соцмережі. Такий патріотичний «флешмоб» набув не бачених досі масштабів. Крім охоплення найширших соціальних верств та вікових груп, він об'єднав українців Сходу і Заходу України, а також був підтриманий українцями закордоння.

Можна припустити, що причиною мегапопулярності цього твору є зрілість українського суспільства — у його готовності захищати Україну збройним шляхом і передусім власними силами, як заповідав Степан Бандера. А детонатором вибуху популярності пісні стала панічна реакція ворогів, що лише роздувала багаття колективного спротиву.

Висновок. Пісня «Батько наш — Бандера» є новотвором, який постав на твердому фундаменті повстанської традиції та є закономірною ланкою сучасної піснетворчості. Образ Степана Бандери еволюціонував у своєму розвитку упродовж понад 80 років із постійним розширенням своїх символічних меж, врешті набувши значення національного героя, «батька». Незмінно сталим є його пов'язаність із образом України, ідеєю боротьби за її державність. У новітньому вияві «батька» образ Бандери передусім демонструє спадкоємність поколінь у готовності стати на захист України. Доки Україна буде потребувати такого захисту, доти зберегатиме свою актуальність поетичний образ Степана Бандери в контексті повстанської традиції та сучасної етнокультури.

1. Дем'ян Г. *Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. 581 с.
2. *Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах*. Записи та упоряд. Григорія Дем'яна. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 566 с.
3. Луньо Є. Яворівщина про Степана Бандеру. Провідник ОУН у пісенному фольклорі. *Народознавчі зошити*. 1999. № 1. С. 32—39.
4. Луньо Є. Бандера Степан Андрійович. *Українська фольклористична енциклопедія*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2018. С. 37—38.
5. *Пісні УПА*. Зібрав і зредаг. З. Лавришин. Торонто; Львів: Літопис УПА. № 25. 1996—1997. 555 с.
6. *Народна пісенність підльвівської Звенигородщини*. Записала і впорядк. О. Харчишин. Нотні транскрипції В. Ковалю. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 352 с.
7. Харчишин О. Новочасні зміни у колядковому репертуарі з Львівщини. *Народна творчість та етнологія*. 1997. № 1. С. 29—32.
8. Магас Г. Кореляція релігійних та повстанських мотивів у колядках і щедрівках зі Стрийщини. *Міфологія і фольклор*. 2013. № 2—3. С. 54—60.
9. *Повстанські коляди. Пісні зібрані у Західному Поділлі*. Упоряд. Р. Крамар. Тернопіль, 1995. 48 с.
10. *Співаник Лісової школи. Пластові пісні*. Упоряд. Б. Яцун. Львів, 1995. 86 с.
11. Харчишин О. *Український пісенний фольклор в етнокультурі Львова. Трансформаційні процеси, міжкультурні пограниччя*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. 368 с.
12. *Черемшина. Наше. Тексти пісень*. URL: <https://nashe.com.ua/song/2661> (дата звернення: 20.12.2021).
13. *Знов Бандери голос чути в лісі*. URL: https://vk.com/join?act=fb_start&z=photo-82635462_422100262%2Fwall-82635462_15249 (дата звернення: 20.12.2021).
14. *Невідома галицька пісня про бандерівців*. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TiXdZARR2_A (дата звернення: 20.12.2021).
15. *Орест Лютий Степану Бандері*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=v0ytbmO9lFw> (дата звернення: 20.12.2021).
16. *Ми — хлопці з Бандершатадту. Українські пісні*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/640050.html> (дата звернення: 20.12.2021).
17. *Бандершатадту*. URL: <http://bandershtat.org.ua/inter-view-with-organizers/> (дата звернення: 20.12.2021).
18. Харчишин О. Пісні повстанської тематики в молодіжно-студентському репертуарі: традиційне і нове. *Визвольний шлях*. 2006. Кн. 11 (704). С. 70—78.
19. *Співаник студентського братства*. Львів, 2009. 270 с.

20. Кузьменко О. *Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (Період Першої та Другої світових воєн)*. Львів, 2018. 728 с.
21. *Жовто-блакитні наші прапори (FDSK)*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8NntfHX-DBqE> (дата звернення: 26.12.2021).
22. *10.05.14. Фанаты «Днепра»: «Бандера, Бандера папа, в жопу в...ли Путина-кацапа»*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PaDzT0qzBmc> (дата звернення: 20.12.2021).
23. *Пісня ультрас в армії — Батько Бандера*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EaiBGa-mIWM> (дата звернення: 20.12.2021).
24. *Батько наш — Бандера, Україна — мати. Українські пісні*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8387116.html> (дата звернення: 20.12.2021).
25. *Батько наш Бандера*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xSSbneF6JsU> (дата звернення: 20.12.2021).

REFERENCES

- Demyan, G. (2003). *Ukrainian insurgent songs of the 1940—2000s (historical and folklore research)*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Demyan, G. (Ed.) (2006). *Stepan Bandera and his family in folk songs, legends and memoirs*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (1999). Yavoriv Region on Stepan Bandera. The Leader of OUN in Song Folklore. *The Ethnology Notebooks, 1*, 32—39 [in Ukrainian].
- Lunyo, E. (2018). Bandera Stepan Andriyovich. *Ukrainian folklore encyclopedia* (Рр. 37—38). Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Lavryshyn, Z. (Ed.). (1996—1997). *Songs of the Ukrainian Insurgent Army* (Vol. 25). Toronto; Lviv: Lithys UPA [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (Ed.). (2005). *Folk song of Zvenigorod region near Lviv*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (1997). Modern changes in the carol repertoire of Lviv region. *Folk Art and Ethnography, 1*, 29—32 [in Ukrainian].
- Magas, H. (2013). Correlation of Religious and Insurrectional Motifs in Carols of Stryy District. *Mythology and Folklore, 1*, 54—60 [in Ukrainian].
- Kramar, R. (Ed.). (1995). *Rebel carols. The songs are collected in Western Podillya*. Ternopil [in Ukrainian].
- Yatsun, B. (Ed.). (1995). *Singer of the Forest School. Layered songs*. Lviv [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (2011). *Ukrainian song folklore in Lviv ethnoculture: transformational processes, intercultural borders*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Cheremshyna. Nashe. Lyrics*. Retrieved from: <https://nashe.com.ua/song/2661> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Bandera's voice can be heard in the forest again*. Retrieved from: https://vk.com/join?act=fb_start&z=photo-82635462_422100262%2Fwall-82635462_15249 (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Unknown Galician song about Bandera*. YouTube. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=TiXdZARR2_A (Last accessed: 20.12.2021).
- Orest Luty to Stepan Bandera*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=v0ybtmO9IFw> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- We are guys from Banderstadt. Ukrainian songs*. Retrieved from: <https://www.pisni.org.ua/songs/640050.html> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Banderstadt*. Retrieved from: <http://bandershtat.org.ua/interview-with-organizers/> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (2006). Insurgent songs in the youth-student repertoire: traditional and new. *The way of liberation* (Book 11 (704), pp. 70—78) [in Ukrainian].
- (2009). *The songbook of the student fraternity*. Lviv [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. (2018). *Dramatic Human Existence in Ukrainian Folklore: Conceptual Forms of Expression*. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Our Yellow and Blue Flags (FDSK)*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=8NntfHXDBqE> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- 10.05.14. Fans of «Dnipro»: «Bandera, Bandera — father, f***ed Putin-Katsap in the ass»*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=PaDzT0qzBmc> (Last accessed: 20.12.2021) [in Russian].
- Song of the Ultras in the Army — Bandera — Father*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=EaiBGa-mIWM> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Our father is Bandera, Ukraine is our mother. Ukrainian songs*. Retrieved from: <https://www.pisni.org.ua/songs/8387116.html> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].
- Our is Father Bandera*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=xSSbneF6JsU> (Last accessed: 20.12.2021) [in Ukrainian].